

**KONYA KÂDISI MUSA EFENDİ VE DÜNYASI: OSMANLI
TAŞRASINDA BİREY VE GÜNDELİK YAŞAMI
ANLAMLANDIRMA ÜZERİNE BİR DENEME**
**KADI (MUSLIM JUDGE) MUSA EFENDI OF KONYA AND HIS LIFE:
AN ATTEMPT TO ANALYZE AN INDIVIDUAL AND DAILY LIFE IN
OTTOMAN RURAL**

Bayram ÜREKLİ*
Muhammed ÖZLER **

Öz

Bu makalede, bir taşra kâdısı olan Musa Efendi'nin hayat hikâyesi, ailesi, evi, gündelik yaşamı, serveti ve ticari faaliyetleri hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirmeler büyük oranda şer'îye sicillerinden elde edilen verilere dayanmaktadır. Şer'îye sicilleri bireyin gündelik hayatını anlamlandırmak için kullanılan en önemli kaynaklardandır. Miras paylaşımı, vasî tayini, kişiler arası anlaşmazlıklar ve ticari faaliyetler gibi toplumun sosyal ve ekonomik yapısının ipuçlarını barındıran olayların mahkemeye intikal etmesi akrabalık ilişkileri, ailelerin yapısı ve bireylerin serüvenlerinin ortaya çıkarılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda XVII. yüzyılda çeşitli şehirlerde kadılık yapmış ve Konya'da görev yapmakta iken vefat etmiş olan Musa Efendi'ye ait mahkeme kayıtlarından hareketle, onun hayatını kısmen de olsa ortaya çıkarmaya ve sosyo-ekonomik durumu ile aile bağları hakkında genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Gündelik Yaşam, Kâdi, Konya, Musa Efendi, Şer'îye Sicilleri

Abstract

This article aims to present an assessment of Musa Efendi's, a rural Kadi in Ottoman, life, family, his house, daily life, fortune, and his commercial activities. These assessments largely depend on the data obtained from court records. Court records are among the most important data sources to assess someone's daily life activities. The events that contain clues of the social and economic structure of the society such as division of the inheritance, appointing an executor, disagreements between individuals, and commercial activities, which are brought to the court, play an important role in revealing the adventures of individuals, relationship between relatives, and the structure of families. In this context, by referencing the court records by Musa Efendi who was a Kadi in different cities and died during his mission as a Kadi in Konya, this paper will attempt to reveal his life, albeit partially, and a general assessment of his socio-economic status and family ties.

Keywords

Daily Life, Kadi, Konya, Musa Efendi, Court Records

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, burekli@selcuk.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-8985-9190>

** Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, mhmmdozlr@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-4511-3047>

GİRİŞ

Bu çalışma, XVII. yüzyılda yaşamış bir kâdının hayatı, ailesi, evi, gündelik uğraşları ve ticari ilişkileri üzerine yoğunlaşmayı amaçlamaktadır. Başka bir ifade ile bu çalışma, tarihçiler tarafından *klasik sonrası* ya da *modernite öncesi* olarak adlandırılan dönemde yaşamış bir kâdının hayatına dair tespit edebildiğimiz üzerinden birey ve bireyin gündelik hayatını ortaya çıkarmayı amaçlayan bir *mikro tarih* çalışması olarak da değerlendirilebilir. Hayatının büyük bir bölümünü muhtemelen Osmanlı taşrasında geçirmiş olan Konya Kâdısı Musa Efendi'nin serüveni bir bakıma içinde yaşadığı toplumun ve dönemin tarihinin izlerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Kâdı Musa Efendi'nin dünyası aynı zamanda Osmanlı toplumsal tarihinin taşraya bakan küçük bir penceresini oluşturmaktadır.

Osmanlı kâdısının asli görevinin hukuki uyumsuzlukları ve davaları karara bağlamak olduğu ilk akla gelen bilgi olsa da kâdının görev alanının mülkî, beledî, malî ve kısmen askerî sahaları kapsadığı da bilinmektedir. Ayrıca görev alanı içinde bulunan müslüman halkın merkezî devlet karşısında sözcüsü konumundadır. Böylelikle Osmanlı kâdısı devlet ile tebaa arasında köprü görevi üstlenmiştir. Günümüzde kâdı ile ilgili literatür bir hayli fazla olsa da elimizde Osmanlı kâdısı ile ilgili sistematik çalışma az sayıdadır.¹ Araştırmacılar genel olarak kâdının Osmanlı adalet sistemi içindeki yerini incelemişlerdir. Bunu yaparken de kâdının sahip olduğu yetkiler ve yerine getirmesi gereken görevler üzerinde durmuşlardır. Kâdının üstlenmiş olduğu görev ve sorumluluklar öylesine önemsenmiştir ki gündelik hayatı, insanlarla olan ilişkileri ve mazuliyet süresi boyunca geçimini nasıl sağladığı gibi konular çok fazla incelenmemiştir. Bunun sebebinin kâdılarından günümüze ulaşan şahsi hatırat türü kaynakların hemen hemen yok denecek kadar az olmasında aramak lazımdır. Biz bu çalışmada mahkeme kayıtlarından *-şer'iyye sicilleri-* ve diğer kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde Osmanlı kâdısının gölgede kalmış gibi görünen yönlerine yani yaşamına ve gündelik hayatına az da olsa temas etmeye çalışacağız.

Konya Kadısı Musa Efendi'nin Geçmişi ve Ailesi

Cemal Kafadar insanların tarihini inceleme yolunun onları anlamak, duymak ve yorumlamaktan geçtiğini ifade etmektedir (Kafadar, 2012, s. 14). Hiç şüphesiz bu üç temel aktivitenin yerine getirilebilmesi için tarihi yazılacak insanlar hakkında bilgi verici kaynakların olması ve elde edilen verilerin yorumlanması gerekmektedir. İslam tarih yazıcılığında görülen *tabakat ve terâcim-i ahvâl* kitaplarının benzer bir versiyonu olarak Osmanlı literatüründe yer alan *biyografi mecmuaları* ya da *biyografi kitapları*² padişahlar, veziriazamlar, vezirler, şeyhülislam, kazaskerler, müderrisler ve kadılar hakkında birtakım bilgiler sunmaktadır (Emecen, 1999, s. 83-88). Ancak bu tür biyografi kitaplarında taşra kadılarına karşı yaygın bir ön yargının olduğu ve genellikle mesleki kariyerlerini İstanbul ile eski başkentler Bursa ve Edirne çevresinde geçirmiş kişilerin ön planda tutulduğu hakkında birtakım tartışmalar da mevcuttur (Peirce, 2005, s. 123). Taşra kâdılarına karşı yaygın bir ön yargının olduğu fikrinin kabul edilmesi halinde önemli biyografi kitaplarına girebilen taşra kâdıların göreceli de olsa kısmi bir üne kavuşmuş oldukları düşünülebilir.

¹ Sistematik birkaç çalışma için bk. (Ortaylı, 1994; Uzunçarşılı, 1988, s. 83-145; İpşirli, 1997, s. 597-699; Arık, 1997, s. 1-72).

² Taşköprizâde Ahmed Efendi tarafından kaleme alınan Eş-Şekâiku'n-Nu'mâniye ilk önemli biyografi kitabı olarak kabul edilmektedir (A. Özcan, 2010a, s. 485). Osmanlı biyografi eserleri hakkında genel bir değerlendirme için bk. (Emecen, 1999, s. 83-90; Akyıldız, 2017, s. 219-242).

Konya Mahkemesi kayıtlarına göre Musa Efendi Şevval 1081 (Mart 1671)'de Konya kâdısı olarak tayin edilmiş olmasına rağmen onun kadı olarak göreve başladığı bilgisi Konya Mahkemesi sicil defterine 30 Mart 1671'de kaydedilmişti (KŞS 15/3). Başka bir sicil kaydında ise Musa Efendi'nin Konya'ya gelmeden önce Diyarbakır'da kâdılık yaptığı görülmektedir³. Yine bir arşiv belgesinde Musa ismindeki bir kâdının Diyarbakır kâdılığından münfasıl olduğu ve 24 Şevval 1081 (6 Mart 1671)'de Konya'ya tayin edildiği anlaşılmaktadır (BOA, İE. TCT: 3/302). Bu bilgilerden hareketle XVII. yüzyıl Osmanlı ulemasının biyografilerinin yer aldığı kaynaklarda Diyarbakır ve Konya'da kâdılık yapmış Musa ismindeki kişiler üzerinde durmanın yerinde olacağı aşikardır. İki önemli biyografi eserinde belirttiğimiz özelliklerle uyuşan Musa Efendi isminde bir kişiye rastlanmaktadır. Bu eserlerden ilki Uşşâkîzâde İbrahim Hasib Efendi tarafından kaleme alınan *Zeyl-i Şakâ'ik*'dir. Uşşâkîzâde bu eserinde 1632-1694 yılları arasında yaşamış yaklaşık 562 ulemanın biyografisine yer vermiştir (Gündoğdu, 2012, s. 233-234; Uşşâkîzâde, 2017, s. 163). Bu ulema biyografilerinin arasında Musa Efendi'nin ismi dolaylı olarak geçmektedir. Uşşâkîzâde, Muhteşem Emiri es-Seyyid Mehmed Efendi ismindeki bir kâdının hayatını anlatırken onun Konya kâdısı iken vefatı üzerine yerine h. 1081 yılının Şevval ayında (Mart 1671) *İpşir Paşa İmamı Musa Efendi*'nin tayin edildiğini belirtmektedir (Uşşâkîzâde 2017: 626). Uşşâkîzâde'nin anlatısında yer alan tayin tarihi –*Şevval 1081*- ile arşiv belgesindeki tarihin –*24 Şevval 1081*- birbiriyle çelişmemesi ve tayin yeri olarak her ikisinin de Konya'yı göstermiş olması bu kişilerin aynı kişi olduğunu ve bu kişinin de çalışmamızın öznesi olan Konya Kâdısı Musa Efendi olduğunu ortaya koymaktadır.

Musa Efendi hakkında birtakım bilgilere rastladığımız ikinci eser ise Şeyhî Mehmed Efendi tarafından yazılan *Vekâyiü'l-Fuzalâ* adlı biyografi kitabıdır. Şeyhî Mehmed Efendi bu eserinde 1632-1731 yılları arasında yaşamış 2058 alim, şeyh ve şairin hayatı hakkında bilgi vermektedir (A. Özcan, 2010b, s. 83). Eserde bahsi geçen şahsiyetler arasında Diyarbakır ve Konya'da kâdılık yapmış Musa Efendi isminde birinin biyografisine rastlanmaktadır. Şeyhî Mehmed Efendi ile Uşşâkîzâde'nin anlatımı paralellik göstermekle birlikte her ikisinde de Musa Efendi *İpşir Paşa İmamı* olarak betimlenmektedir. Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâyiü'l-Fuzalâ*'sında tanıtılan Musa Efendi'nin ailesi, doğum yeri ve tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadrazam İpşir Mustafa Paşa'ya intisap ettiği ve onun imameti hizmetini yerine getirdiği görülmektedir. Şeyhî'nin anlatımına göre Musa Efendi devrin önde gelen ilim adamlarından ders aldı ve medreselerde eğitim görmüştür. 1647 yılının Temmuz ayında Bosnevî Ahmed Efendi'nin yerine Hayrabolu'da bulunan kırk akçelik Rüştem Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edildi. Daha sonra 1655 yılında Derviş Efendizâde Şeyh Mehmed Efendi yerine Diyarbakır (Âmid) kâdısı oldu. Bu görevde dört ay kadar kaldıktan sonra yerine Tezkireci Abdullah Efendi görevlendirildi. Diyarbakır kâdılığından sonra 1671'de Konya kâdısı olarak tayin edildi. 1672 senesinde vefat etti ve yerine Sireli Mahmud Efendi görevlendirildi. Şeyhî Mehmed Efendi anlatımında; Musa Efendi'nin dürüst, doğruluktan ayrılmayan ve ilimle meşgul olan bir insan olarak tanındığı kaydını düşmektedir⁴. Bu kısa özgeçmişten çıkarılacak

3 “Mahmiye-i Konya sâkinlerinden olup sâbikan medîne-i Âmid kâdısı faziletli Musa Efendi hazretleri”. Bk. (KŞS 15/88).

4 “İpşir Paşa İmamı Musa Efendi: El-Mevlâ Musa. Tahsîl-i ser-mâye-i 'ilm u 'irfân ve tekâmül-i pîrâye-i tahkîk u ikân eyleyüb Sadr-ı A'zâm İpşir Mustafa Paşa'ya intisâb ve imâmetleri hidmetiyle şeref-yâb olub bazı eşrafdan mülâzım ve tarîk-i tedrise 'azîm olmuş idi. Devr-i medâris-i mu'tade ile kırk akçe medreseye mevşül ve anda dahi ma'zûl iken bin elli yedi Rebî'ü'l-ahirinde Bosnevî Ahmed Efendi yerine Hayrabolu'da Rüştem Paşa Medresesi verilmiş idi. Altmış beş cumâde'l-ülâsında Derviş Efendizâde Şeyh Mehmed Efendi yerine Âmid kazâsıyla ser-âmed olub sene-i mezkûre Ramazanında 'azle telh-kâm ve yerleri Tezkireci Abdullah Efendi'ye in'âm olundu. Seksen bir Şevvalinde Muhteşem Emiri Seyyid Mehmed Efendi mahlûlünden Konya kazâsı tevcih olunub seksen üç ramazanında haber-i intikâli vâsıl olmağla yerleri sâniyen Sireli Mahmud Efendi'ye tevcih olundu. Mevlânâ-yı merkûm 'ilm u salah ile ma'lûm idi”. Bk. (Şeyhî, 2018, s. 1050; Şeyhî, 1989, s. 396-397).

iki önemli sonuç bulunmaktadır. Birincisi; Musa Efendi'nin Sadrazam İpşir Mustafa Paşa'ya intisap ettiği. İntisap bir yere veya bir şahsa bağlı olmak, tabi olmak manalarına gelse de Osmanlı literatüründe intisap çoğunlukla zayıfın ve tanınmamış olanın güçlüye ve tanınana sığınması olarak tanımlanır. Ayrıca bir ferdi himaye etme ve arkalamayı, ona yardımcı olmayı ve bu ferdi her hangi bir memuriyete geçirebilmek için "*tavassut ve iltimasa başvurmayı*" da ifade etmektedir (Unan, 1991, s. 35-38). Bu durum aynı zamanda patron/hami-kul ilişkisi çerçevesinde de açıklanmaktadır. Hami için şöhretini ve mevkiini yüceltmek kul için ise hayatta kalmak ve mesleğinde ilerlemek karşılıklı bağlılık esasına dayanmaktaydı (İnalçık, 2003, s. 16). Bu bağlamda İpşir Mustafa Paşa'nın Musa Efendi'nin mesleki kariyerinde etkili olduğu söylenebilir. İkinci önemli sonuç ise Musa Efendi'nin müderrislikten kâdılığa geçmesi konusudur. Osmanlı ilmiye mesleğinde müderrislikten kadılığa geçiş bilinen bir uygulamadır. Bir müddet müderrislik yaptıktan sonra kadı olmak isteyenler müderrisliklerinin derecesine göre kaza, sancak veya eyaletlerden birine kadı olabiliyordu (Uzunçarşılı, 1988, s. 87). Özellikle ilmi kariyer düşünmeyenlerin kâdılığa geçmiş oldukları da öne sürülmektedir (Beyazıt, 2014, s. 251). Yine ücret bakımından da avantajlı olması sebebiyle ilmiye mensupları tarafından kâdılık oldukça rağbet görmüştür (Kılıç, 2017, s. 217). Hatırlanacağı üzere Şeyhî Mehmed Efendi'nin anlatımında Musa Efendi Hayrabolu'daki kırk akçelik Rüstem Paşa Medresesi'nden Diyarbakır kâdılığına geçmişti. Son zamanlarda yapılan araştırmalar Rüstem Paşa Medresesi'nin kırk akçelik bir medrese olduğunu da doğrulamaktadır (Beyazıt, 2014, s. 195). Yine araştırmalar kırk akçelik medreselerden kâdılığa geçenlerin XVI. yüzyıl için 70 ila 100 akçelik kâdılıklara, XVII. yüzyılda ise en az 100 akçeli kazalara atandıklarını göstermektedir (Beyazıt, 2014, s. 252-253; Kılıç, 2017, s. 220-221).

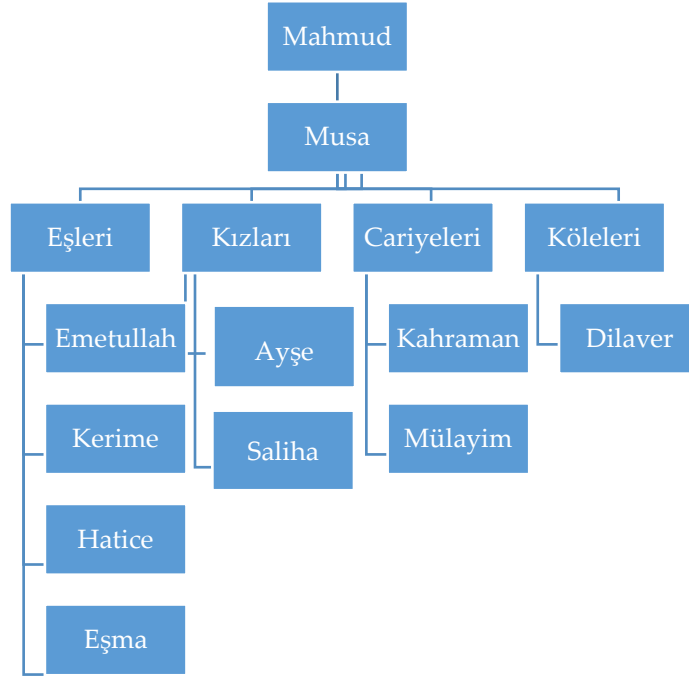
Biyografi kitaplarından Musa Efendi'nin geçmişi ve mesleki kariyeri hakkında elde ettiğimiz verileri özetleyecek olursak Sadrazam İpşir Mustafa Paşa'ya intisap ettiği, Hayrabolu'da Rüstem Paşa Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunduktan sonra sırasıyla Diyarbakır ve Konya'da kâdılık yaptığı görülmektedir. Fakat kaynaklarda ailesi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Musa Efendi'nin Konya'da kâdılık yaptığı esnada vuku bulan vefatı sebebiyle mirasının paylaşımı konusunun mahkemeye yansımış olması ailesine dair bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır. Bu kayıtlara göre Musa Efendi'nin babasının ismi Mahmud idi (KŞS 19/100). Musa Efendi'nin dört eşi olup bunların isimleri Emetullah, Kerime, Hatice ve Eşma'dır (KŞS 13/21). Eşlerinden Emetullah Hatun, Musa Efendi'den önce vefat etmiştir (KŞS 13/162). Musa Efendi'nin iki kızı vardı. Kızlarının isimleri Ayşe ve Saliha'dır (KŞS 16/62). Musa Efendi'nin kızlarına vasî olarak Konya'da nakibüleşraf kaymakamı⁵ Es-Seyyid Hüseyin Efendi tayin edilmişti (KŞS 16/62). Osmanlı hukukuna göre mirasçılar arasında küçük yaşta çocuklar bulunduğu takdirde, bunların hisseleri vasîlerine teslim edilir ve vasînin faaliyetleri kâdılar tarafından kontrol edilirdi (Barkan, 1966, s. 2). Saliha, Musa Efendi'nin Emetullah Hatun'dan olan kızıydı (KŞS 13/162; E. Akbaş, 2018, s. 284-284). Ayşe'nin annesinin kim olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte onun Musa Efendi'nin büyük kızı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü mahkeme Ayşe'den bahsederken "*Musa Efendi'nin sülbiye kebîre kızı Ayşe*" ifadesini kullanmaktaydı. Buradaki "*kebîre*" kelimesi Ayşe'nin Saliha'dan daha büyük olduğunu göstermektedir. Yine mahkeme kayıtlarında Ayşe ve Saliha "*muhaddere*" kelimesi ile betimlenmişti. Muhaddere sözlük anlamıyla "*namuslu ve iffetli Müslüman kadın*" (Devellioğlu, 2015, s. 774) demek olup mahkeme kayıtlarında bu kelimenin pek az⁶ geçmesi bu

5 Peygamber soyundan olanların işlerini görmek üzere içlerinden hükümetçe tayin olunan memur. Bk. (Devellioğlu, 2015, s. 940).

6 Muhaddere sözcüğü 1672-1673 yılı Konya Mahkemesi kayıtlarında Musa Efendi'nin kızlarının isimlerin bulunduğu [metin dışında sadece bir defa geçmektedir. "Mahmiye-i Konya'da vâki' merhûm el-Hâc Emrullah Çeşmeleri](#)

sözcüğe muhatap olan kişilerin eylem ve fiillerinde ahlaki ölçütlere daha bağlı olduklarından dolayı mahkeme ve toplum tarafından bu şekilde tanındıklarını düşündürmektedir.

Musa Efendi'nin ailesi dışında onunla birlikte yaşayan Kahraman ve Mülayim adında iki cariyesi ile Dilaver isminde bir kölesi vardı (KŞS 16/52; KŞS 16/68; Tutar, 2018, s. 197-198). Mahkeme kayıtlarına göre Musa Efendi ölmeden önce Dilaver ismindeki kölesini azat etmişti. Kayda göre Dilaver orta boylu, gök gözlü, sarışın ve Rus asıllı idi. Cariyeler ise Musa Efendi'nin eşleri ve çocukları arasında bir ihtilaf meselesi haline gelmişti. Eşma Hatun mahkemeye müracaat edip Musa Efendi'nin hayatta iken Kahraman ve Mülayim ismindeki iki cariyeyi kendisine "hibe" ettiğini bildirerek eşleri Kerime ve Hatice ile küçük yaştaki kızları Ayşe ve Saliha'nın vasisi olan Seyyid Hüseyin Efendi'nin kendisine muhalefet ettiğini söylemiştir. Ancak Eşma Hatun toplamda altmış kuruşluk bir miktar eşyayı alarak cariyeler üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmiştir (KŞS 16/68). Musa Efendi'nin iki cariyesi ve bir kölesinin olması Konya'da aktif olarak köle ticaretinin yapıldığını, kölelerin alınıp satıldığını ve özgür bırakıldığını göstermektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar Konya'da bir esir pazarının bulunduğu ihtimalini de düşündürmektedir (Sak, 1989, s. 161).

Şekil 1. Musa Efendi'nin Ailesi, Köle ve Cariyeleri

Musa Efendi'nin Evi ve Serveti

Musa Efendi'nin evi Konya'nın Ferhuniye Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Ferhuniye Mahallesi ise Alaaddin Tepesi'nin kuzeyinde yer almaktadır (Konyalı, 1964, s. 328). Bu mahalle Devr-i Cedit, Tarla ve Alaaddin Tepesi ile çevrelenir. Bir dönem mahallenin bir bölümüne Yıkık Mahalle adı da verilmiştir. Mahallenin sınırları içerisinde pek çok sosyal yapının bulunması bu mahallede gündelik yaşamın hareketli geçtiğini göstermektedir. Bu sosyal yapıların başında Beşare Bey Mescidi, Şadi Bey (Şaz Bey) Mescidi (Ak Cami), Şadi Bey tarafından yaptırılan çifte hamam, zaviye ve misafirhane, Şifahane (Sakahane) Mescidi, Ferhuniye Süt Tekkesi ve Sahib

Evkâfî'nin evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere berât-ı şerîf ile mütevellisi olan fahrü'l-muhadderât Safiye bint-i Ali Beğ nâm hatun". Bk. (KŞS 16/29).

Ata'nın sikayesi (çeşmesi) bulunmaktadır. (Uz, 2012, s. 300-301). Ancak sicil kayıtlarında Ferhuniye Mahallesi'nde yaşadığını bildiğimiz Musa Efendi'nin evinin konumu ve komşuları hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Sadece evin bir tarafında Şadi Bey Hamamı'nın olduğundan emin olabiliyoruz. Çünkü bir sicil kaydına göre Musa Efendi'nin bahçesine hemen evinin yanında bulunan Şadi Bey Hamamı'ndan su geliyordu (KŞS 13/22). Başka bir sicil kaydında ise Ferhuniye Mahallesi'nde yapılan bir ev satışında evin sınırları tarif edilirken Musa Efendi'nin de ismi geçmektedir. Kayda göre yeni ev sahibi Seyyid İsmail Efendi'nin komşuları arasında El-Hac Nurullah, Musa Efendi ve Yagob isimli bir zımmi bulunmaktadır (KŞS 15/31). Bu bilgiye göre Musa Efendi'nin de bu isimlerle komşu olma ihtimali yüksektir.

21 Aralık 1676 tarihli bir mahkeme kaydına göre Musa Efendi'nin evi kızları Ayşe ve Saliha'ya kalmıştı. Ayşe ve Saliha vasileri vasıtasıyla mahkeme başvurarak evin taksim edilmesini talep etmişlerdi (KŞS 13/22). Miras kalan bir evin paylaşımı söz konusu olduğunda, mahkeme yetkilileri mirasçılar arasında bölünecek eve keşfe gönderir ve gözlemlerini kayda geçirmelerini isterdi (Faroqhi, 2009, s. 236). Mahkeme evin taksimi için Mimarbaşı Hacı Osman, Mimar Şaban ile birlikte bina ve inşaat işlerinden anlayan birkaç kişiyi görevlendirmişti⁷. Mahkeme kaydına göre Musa Efendi'nin evi duvarla çevrili dahiliye ve hariciyesi olan bir yapı idi. Dahiliyeli ve hariciyeli evler tek bir çatı altında inşa edilmiş binalar olmayıp ihtiyaçlara göre genişletilebilir birden fazla yapının bulunduğu bir menzil tipi idi (Berk, 1951, s. 46-59). Bu tür evler kent içinde barınma ve konfor standartları yüksek olan büyük evler arasında olup evin bölümleri mahremiyet bağlamında iki ayrı kısma ayrılmıştı (Özkaya, 2019, s. 46; Tanyeli, 1996, s. 63). Dahiliye olarak adlandırılan kısımlar evin sakinler tarafından kullanılan alanları, hariciye bölümü ise evin sakinleri dışında eve hizmet eden ya da kapı halkı olarak nitelendirilen kişilerin kullanımına açık olan yapıları oluşturmaktadır. Ayrıca bu tip evler genellikle iki avlulu olup hariciye kısmı misafirleri ağırlamak için kullanılan mekanlara açılmaktadır (Yerasimos, 2006, s. 324-325). Bu bilgilere göre Musa Efendi ve ailesi evin dahiliye kısmında, köle ve cariyeleri ise hariciye kısmında yaşıyordu. Ayrıca misafirler önce dahiliye kısmına alınıyor oradan ağırlanacakları odalara geçiriliyorlardı.

Mahkeme kayıtlarındaki bilgilere göre Musa Efendi'nin evine sokak kapısından girildikten sonra duvarla çevrili bir avluya girilir. Bu kısım evin hariciye bölümü olup içerisinde bir yazlık, dört adet oda, bir köşk, bir zîr-i zemin (kiler), bir ahır, bir kenif (tuvalet), avluda bir havuz ve bahçe bulunur. Bahçenin bir kısmı ağaçlık bir alanı kapsar ve buraya evin yanı başındaki Şadi Bey Hamamı'ndan su gelmektedir. Buradaki yazlık ve köşk muhtemelen odaların sağında ve solunda (köşelerde) birer oda şeklinde olup zeminleri onlardan daha yüksekti. Ayrıntısı belirtilmemiş olmakla birlikte bu tür yazlık ve köşkerin çıkma şeklinde planlandığı da muhtemeldir. Yazlık ve köşk olarak adlandırılan bu birimler diğer odalara göre daha fazla pencerelidir ve daha aydınlık havadardır (Eldem, 1968, s. 17). Hariciye kısmı sokak kapısından başlayıp harem kapısında sona erer. Dahiliye kısmı ise hariciye bölümüne göre daha geniş bir alanı kapsar. Hariciyeden dahiliye bölümüne gitmek için harem kapısına gelinir. Buradan muhtemelen üstü kısmen kapalı olan bir iç avluya geçilir. Bu mekanda bir sofa ve dört oda vardır. Odalar herhalde sofayı çevreliyordu ve her odanın kapısı sofaya açılıyordu. Bunlara yakın bir konumda misafir odası, kiler, mutfak, fırın, fırın havlusu, tahta anbar, çarşaf ve tuvalet bulunur. Yine bu bölümde sofaya yakın olarak düşünebileceğimiz bir arka bahçe vardır. Burada ise tavuk kümesi, kümes avlusu, deve ahır, dölek avlusu, samanlık ve su kuyusu bulunur.

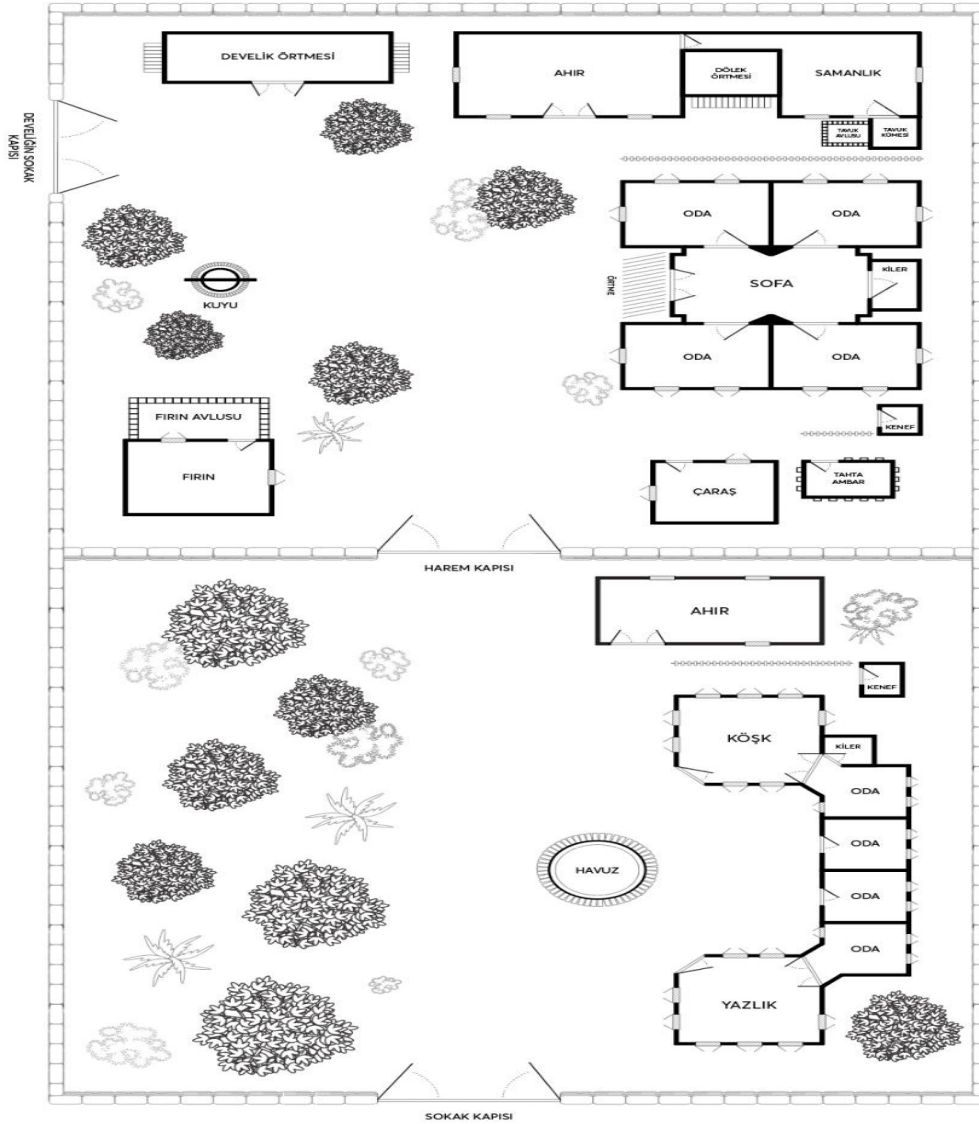
7 "... menzil-i mezbûra varub mahmiye-i merkûmede hâlâ mi'mârbaşı olan el-Hâc Osman üstâd mi'mârlarından Şaban, ebniye ve sükuf ahvâline ehl-i vukûf olan bi-garaz ve ismleri zeyl-i kitâbda mestûr müslimîn ile 'akd-i meclis-i şer' eylediklerinden sonra hâkim-i mûmâ-ileyh mezbûrân el-Hâc Osman ve Şaban'a menzil-i mezkûru tansîfe emr itmekle anlar dahî zeyl-i kitâbda mestûrî'l-esâmî olan müslimîn ile menzil-i mezbûra nazar idüb ..."
Bk. (KŞS 13/22).

Ayrıca bahçenin bu bölümünde armut ağaçları da vardı. Yine hariciye kısmında olduğu gibi buraya da Şadi Bey Hamamı'ndan su gelmektedir⁸. Musa Efendi'nin evinin hariciye kısmındaki bahçe ev halkının günlük hayatını geçirdiği, çamaşır ve bulaşık yıkama, yiyeceklerini hazırlama ve sebze-meyve yetiştirme gibi faaliyetlerini sürdürdükleri bir alandı. Ayrıca avluyu çeviren duvarlar ailenin mahremiyetini meraklı gözlerden koruyordu. Bu anlatıma göre Musa Efendi'nin evi büyük bir alanı kapsıyordu ve farklı birimleri içinde barındıran iki avlulu geniş bir evdi. Ayrıca evin duvarlarla çevrili avlusunun içinde iki bahçenin bulunması evin kapladığı alanın büyüklüğünü ispatlamaktadır. Orta Anadolu kentleri üzerine yapılan araştırmalar bahçeli evlerin son derece ender bulunduğunu ve bu tür evlerin yapı bakımından büyük olduğunu göstermekle birlikte (Faroqhi, 2009, s. 123; Berk, 1951, s. 180-200) İstanbul konut mimarisi ile ilgili çalışmalarda bahçeli evlere daha sık rastlandığı tespit edilmiştir (Açık & Düzenli, 2016, s. 253). Bu durum konut ve yerleşim planının bölgesel farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Mahkeme tarafından görevlendirilen bilir kişiler evin hariciye ve dahiliyesini birer hisse olarak kabul ettiler. Hariciye kısmı Saliha'nın dahiliye kısmı ise Ayşe'nin oldu. Ayrıca hariciye kısmı dahiliyeden daha az kıymetli küçük olduğu için Ayşe Saliha'ya 100 esedi kuruş ödedi⁹. Ancak Musa Efendi'nin evi ile ilgili herhangi bir satış işlemi yapılmadığı için bütün evinin maddi değeri hakkında bir bilgi edinilememektedir. Fakat Musa Efendi'nin evine yapı itibarıyla kısmen benzeyen ama daha küçük bir menzil 16 Mart 1671'de 80.000 akçe karşılığında Hacı Mehmet tarafından Nesli Hatun'a satılmıştır. Bu ev bir oda, bir misafir odası, bir kiler, bir izbe, bir yazlık, bir samanlık, bir ahır, bir örtme ve bir sofadan müteşekkildir (KŞS 15/90; F. B. Akbaş, 2018, s. 228). Görüldüğü üzere ev toplam dokuz yapıdan oluşmaktadır. Musa Efendi'nin menzili ise toplamda yirmi yedi yapı birimini kapsamaktadır. Buna göre Musa Efendi'nin menzili Hacı Mehmet'in evine göre üç kat daha fazla yapıya sahiptir. Fikir vermesi bakımından basit bir hesap yapıldığı takdirde Musa Efendi'nin evinin tahmini değerinin en az 240.000 akçe olduğu düşünülebilir. Evin konumu, cephesi, ana yollara yakınlığı gibi konular hesaba katılırsa bu tahmini değer artıp azalabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

8 "... menzil-i mezkûrun kebîr zokak kapusunun şark cânibinde olan köşesinden harem kapusu köşesine müntehî divar binâ olunup taraf-ı şarkisinde olan ma'lûmü't-tûl ve 'arzının kible tarafı zirâ'-i mesâha ile dört buçuk zirâ' ve şimâl cânibi üç buçuk zirâ' mevzi' ve hâriciye olan bir yazlık ve bir zîr-i zemîn ve dört bâb oda ve bir ahur ve bir kenif ve bir köşk ve bir havz ve kadîmden Şâdî Beg Hamamı'ndan menzil-i mezbûra cârî olan bir mısra suyun nısfı ve eşcârı ve kürûmu hâviye bağçeyi ve havluyu müştemil menzil bir hisse olup ve kadîmden cârî olan sudan nısf mısra suyu ve dâhiliyede bir sofa ve dört bâb oda ve bir tabhâne ve bir fevkânî örtme ve tahtânî bir izbe ve bir firun ve bir çârâş ve bir tahta anbar ve bir kenif ve firun havlusu ve sofa etrâfında bağçe ve tavuk kümesi ve kümes havlusu ve iki develik örtmesi ve bir ahur ve bir samanlık ve bir ahur odası ve bir su kuyusu ve dölek havlusu ve def'â bir tabhâne ve develiğin zokak kapusunu ve menzil-i mezbûrun hâricinde olan kadîmî kebîr zokak kapusunu ve dâhilinde harem kapusuna dek havluyu müştemil menzil bir hisse ..." Bk. (KŞS 13/22).

9 "... kıymet cihetinden hâriciyeden olan hisseye yüz esedî gurusu zam olursa dâhiliyeden olan hisseye mu'âdil olub bu vech üzere hisseteyn beraber olur deyu her biri tahmîn-i sahîh ile tahmîn ve meclis-i ma'kûd-ı mezbûrda ihbârlarından sonra sagîre-i merkûme Saliha'nın vasîsi vekîli olan mûmâ-ileyh Abdülkerîm Efendi meclis-i ma'kûd-ı mezbûrda vekîl-i mezkûr Hüseyin Ağa mahzarında yüz gurusu hâriciyeden olan hisseyi kabûl sagîre-i mezbûriye evlâ ve enfa' olmağla zikr olunan buyût ve bağçe ve havlu ve köşk ve havz ve nısf mısra suyu müştemil olup hâriciye olan menzili hisse-i âhardan yüz gurusu almak üzere mezbûre Saliha için kabûl eyledim deyüp ve mezbûr Hüseyin Ağa dahî mezkûre Ayşe için dâhiliye olan sâlifü'z-zikr menzili tevâbi' ve levâhık-ı mezbûresiyle kabûl ve kabz eyledim mezkûre Sâliha için yüz gurusu merkûme Ayşe mâlından mezbûr Abdülkerîm Efendi'ye edâ ideyim didikde ..." Bk. (KŞS 13/22).

Şekil 2. Musa Efendi'nin Evinin Muhtemel Planı

Musa Efendi'nin muhalefat¹⁰ kaydı olmadığı için ölümünden sonra ailesine neler bıraktığını ayrıntılı olarak bilemiyoruz. Ancak mahkeme kayıtları arasında dağınık halde bulunan bilgiler onun serveti hakkında tahmin yapmamızı sağlamaktadır. İlk olarak eşlerinin Musa Efendi'nin servetinden neleri aldıklarını inceleyelim. 13 Ekim 1672 tarihli bir mahkeme kaydına göre Kerime, Hatice ve Eşma Musa Efendi'nin muhalefatından mihr-i müeccellerini¹¹ almışlardı (KŞS 16/67). Ölen eşi Emetullah'ın hissesine düşen pay ise kızı Ayşe'ye verilmişti. Kayda göre Eşma Hatun'a Konya'nın Ertaş Kapısı¹² dışında bulunan 163 esedi¹³ kuruş kıymetli bir bahçe; 140 kuruşluk kalıçe¹⁴, kilim ve bakırdan birtakım eşya; 30 esedi kuruş ve mihr-i müecceli olan 100 esedi kuruş olmak üzere toplam 433 esedi kuruş verilmiştir. Hatice'ye de

10 Osmanlı miras hukukunda ölen bir kimsenin bıraktığı mallar. Bk. (Devellioğlu, 2015, s. 777; T. Özcan, 2005, s. 406).

11 Boşanma veya ölüm halinde kız tarafına verilmesi nikâhta kararlaştırılmış olan bedel. Bk. (Devellioğlu, 2015, s. 698).

12 Bu kapı Konya dış surunun kuzeyinde bulunmaktadır. Bk. (Konyalı, 1964, s. 141).

13 Bir esedi kuruş XVII. yüzyılın başlarında 70, yüzyılın sonlarına doğru 120 akçeye denk gelmektedir. Bk. (Pamuk, 2002, s. 458; Sahillioğlu, 1978, s. 37).

14 Küçük halı. Bk. (Devellioğlu, 2015, s. 557).

mıhr-i müecceli olarak 100 esedi kuruş, 140 kuruşluk kaliçe ve bakırdan bir takım eşya ile birlikte Musa Efendi'nin muhalefatından 193 esedî kuruş olmak üzere toplam 433 esedi kuruş verilmiştir. Kerime de Hatice'ye verilenlerin aynısı Musa Efendi'nin mirasından almıştır. Buna göre Musa Efendi'nin üç eşine toplam 1299 esedî kuruş verilmiştir¹⁵. Musa Efendi'nin büyük kızı Ayşe'ye ise 1310,5 esedî kuruş, 65 şerifi¹⁶, 300 frengi¹⁷ altını ve evin dahiliye kısmı kalmıştı¹⁸. Küçük kızı Saliha'ya ise ölen annesi Emetullah'ın mıhr-i müecceli olan 50 esedi kuruş, Musa Efendi'nin evinin hariciye kısmı ve 100 esedi kuruş isabet etmişti¹⁹. Ayrıca Musa Efendi'nin bir kır atı vardı. Bu at kızları Ayşe ve Saliha tarafından 28 esedi kuruşa Halil Çelebi'ye satılmıştı (KŞS 16/72).

	Mıhr-i Müeccel	Gayrimenkul ve Eşya	Nakit	Toplam
Eşma (Eşi)	100 esedi x 120: 12.000	163 esedi x 120: 19.560 (Bahçe) 140 esedi x 120: 16.800 (Eşya)	30 esedi x 120: 3.600	51.960
Hatice (Eşi)	100 esedi x 120: 12.000	140 esedi x 120: 16.800 (Eşya)	193 esedi x 120: 23.160	51.960
Kerime (Eşi)	100 esedi x 120: 12.000	140 esedi x 120: 16.800 (Eşya)	193 esedi x 120: 23.160	51.960
Ayşe (Kızı)	---	Musa Efendi'nin Evinin Dahiliye Kısmı (Değeri Bilinmiyor)	1310.5 esedi x 120: 157.260 65 şerifi x 247: 16.055 300 frengi x 275: 47.630	220.945
Saliha (Kızı)	---	Musa Efendi'nin Evinin Hariciye Kısmı (Değeri Bilinmiyor)	50 esedi x 120: 6.000 100 esedi x 120: 12.000	18.000 ²⁰
Diğer Gelirler	3.360 akçelik bir at ve toplam 7.200 akçe değerinde iki cariye			10.560
GENEL TOPLAM				405.385 Akçe

Şekil 3. Musa Efendi'nin Servetinin Dağılımı²¹

15 "... Eşma Hatun'a merhûm-ı mûmâ-ileyhin muhalefatının semeninden hisse-i şâyi'ası mukâbelesinde mahmiye-i mezbûrede Ertaş Kapsu taşrasında vâki' yüz altmış üç guruş kıymetlü lede'l-ahâli ma'lûmü'l-hudûd bağçesini ve ehl-i vukûf bî-garaz müslimîn tahmînleri üzere ber-mûcib-i defter yüz kırk guruşluk kaliçe ve kilim ve bakır evânî ve sâ'ir eşyâ ve otuz 'aded esedî guruş virüp ve mehr-i mü'ecceli mukâbelesinde yüz kır'a esedî guruş ki cem'an dört yüz otuz üç guruş virüp ve merkûmetân Hadice ve Kerime'nin her birine mehr-i mü'ecelleri mukâbelesinde yüz esedî guruş ve 'akârât ve menkûlât ve nukûd semeninden hisse-i şer'iyeleri mukâbelesinde bi-tarîki't-tehârüc yüz doksan üçer kır'a nakd esedî guruş ve yüz kırk guruşluk kaliçe ve bakır evânî ve sâ'ir eşyâ virüp teslim eyledim ..." Bk. (KŞS 16/67).

16 Bir şerifi/eşrefi altın XVII. yüzyılın sonlarına doğru 247 akçeye denk gelmektedir. Bk. (Oğuzoğlu, 1995, s. 164).

17 Bir frengi altını XVII. yüzyılın sonlarına doğru 275 akçeye denk gelmektedir. Bk. (Oğuzoğlu, 1995, s. 163).

18 "... müteveffâ-yı merkûm Musa Efendi'nin bi'l-cümle muhalefatından yalnız müvekkile-i mezbûre Ayşe'nin hissesine isâbet iden bin üç yüz on buçuk esedî guruş ve altmış beş şerifi altın ve üçyüz frengi altın ..." Bk. (KŞS 13/162).

19 "... Ayşe'nin menziline hissesinin ziyâde tefâvütünden deyni olan yüz guruş için sagîre-i mezkûre Saliha hisesine virüp ve elli guruş dahî mezbûr Musa Efendi'nin hâl-i hayâtında zevce-i menkûhası ve merkûme Saliha'nın vâlidesi olub mezkûr Musa Efendi'den mukaddem fevt olan Emetullah'ın mehr-i mü'ecceli olub ..." Bk. (KŞS 13/162).

20 Musa Efendi'nin ölen eşi Emetullah'ın mıhr-i müecceli kızı Saliha'ya nakit olarak verilmiştir.

Yukarıdaki tabloya göre Musa Efendi'nin serveti 405.385 akçe idi. Ancak Musa Efendi'nin evinin değeri tam olarak bilenemediği için hesaba dahil edilmemişse de evle birlikte düşünüldüğü takdirde Musa Efendi'nin servetinin belirttiğimiz miktarın çok daha üstünde olacağı kabul edilebilir. Çünkü maddi servet hakkında yapılan araştırmalar Osmanlı'da zengin kişilerin servetlerinin genellikle üçte birden daha büyük bir bölümünü ev ve evleriyle ilgili alanların oluşturduğunu göstermektedir (Pamuk, 2018, s. 151). Yine Musa Efendi'nin tereke kaydı olmadığı için alacakları ya da borçları hakkında da bilgi sahibi olamıyoruz. Bu gibi bilgi eksikliklerine rağmen somut veriler Musa Efendi'nin dönemin şartlarına göre hatırı sayılır bir birikimi olduğunu göstermektedir. Tek bir örnek üzerinden kâdıların sahip olduğu servet hakkında genel bir kaniya varmak güç olsa da XVII. yüzyılda Konya, Trablusşam ve Kayseri gibi şehirlerde kâdılık yapmış Derviş Mehmed Efendi isminde bir kâdının servetinin Musa Efendi'nin servetiyle paralellik göstermesi kâdılarının orta halli insanlara göre daha varlıklı olduklarını düşünmemizi sağlamaktadır²².

Musa Efendi'nin Günlük İş Yoğunluğu

Hukuk tarihi araştırmalarının önemli isimlerinden Mehmet Akif Aydın Türkiye Gazetesi'ne verdiği bir röportajda İstanbul gibi nüfusu zaman zaman bir milyona yaklaşan bir şehirde ondan fazla mahkemeye gün başına bir iki olayın intikal ettiğini söyleyerek kâdılarının boş kaldığını ve bu yüzden devletin birtakım idari vazifeleri de kâdılarına yüklediğini belirtmektedir (Öztekin, 2019, s. 4). Nüfusu İstanbul'a göre çok daha az olan Konya şehrinde de benzer bir durumun söz konusu olup olmadığının ortaya konması aynı zamanda Kâdı Musa Efendi'nin günlük iş yoğunluğunun ne olduğu sorusunun cevabını da içinde barındırmaktadır. Musa Efendi 24 Şevval 1081 (6 Mart 1671)'de Konya kâdısı olarak atanmasına rağmen onun kâdı olarak göreve başladığı bilgisi Konya Mahkemesi sicil defterine 30 Mart 1671'de kaydedilmişti. Yani 30 Mart 1671'den ölüm tarihi olan 13 Cemaziyelevvel 1083 (6 Eylül 1672) gününe kadar mahkemede kayıt altına alınan her türlü ihtilafın karara bağlanması veya merkezden gönderilen ferman ve berat gibi resmi belgelerin sicile işlenmesi onun denetiminde yapılmıştı. Ancak 30 Mart 1671 ile 6 Eylül 1672 arasında mahkemede yapılan işlem sayısı tam olarak bilinmemektedir. Mart 1671'den Eylül 1672 tarihleri arasını kapsayan sicillerin eksik oluşu mahkemenin iş akışını tam olarak belirlememizi zorlaştırırsa da 1671 yılının Nisan ve Mayıs; 1672 senesinin ise Temmuz ve Ağustos aylarına ait kayıtların günümüze tam olarak ulaşmış olması günlük iş yoğunluğu hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

1671 Yılı	Kayıt Sayısı	1672 Yılı	Kayıt Sayısı
Nisan	65	Temmuz	65
Mayıs	132	Ağustos	67

Şekil 4. Seçilen Aylara Göre Sicile İşlenen Kayıt Sayısı

21 Para birimlerinin akçeye çevrilmesinde kur esedi için 120; şerifi altın için 247; frengi altın için ise 275 olarak kabul edilmiştir.

22 Derviş Mehmed Efendi vefat ettiğinde ailesine nakit olarak 2957 kuruş yani yaklaşık 354.840 akçe bırakmıştı. Bk. (Maydaer, 2008, s. 589).

Yukarıdaki tabloya göre dört ay boyunca toplam 329 adet kayıt Konya Mahkemesi siciline işlenmiştir. Bu dört ayın genel ortalamasına göre gün başına 2,7 kayıt düşmektedir²³. Gün başına en çok kayıt 4,4 ortalama ile Mayıs 1671'e aittir. Bunu 2,23 ortalama ile Ağustos 1672 takip etmekle birlikte Nisan 1671 ve Temmuz 1672 aylarına ait günlük kayıt sayısı ise 2,16'dır. Bu sonuçlar *-en azından seçtiğimiz aylara nazaran-* Konya Mahkemesi'nin günlük iş yükünün çok fazla olmadığını göstermektedir. Gün başına düşen kayıt sayısının az oluşunun nedenleri hakkında birtakım görüşler ileri sürülebilir. Kanunnamelerde belirtilen sabit ücretlerin XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomide yaşanan dalgalanmalar ve enflasyonun artması neticesinde mahkeme çalışanlarını tatmin etmemeye başlaması mahkeme çalışanlarını ahalden nüvvâb ve kitabet akçesi adı altında birtakım gayrıkânuni harçlar istemeye itmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da ahali usulsüz harç taleplerinden dolayı mahkemeye başvurmayı cazip bulmamıştır (Ortaylı, 1994, s. 68-69). Yine tarikat, esnaf teşkilatı ve kabile gibi bir kısım teşkilat ve toplulukların aralarındaki anlaşmazlıkları mahkemeye başvurmadan mevcut hukuki kurallar ve teamüller çerçevesinde şeyh, kahya, kethüda gibi ileri gelenlerin kararlarıyla çözüldüğü de bilinmektedir (Aydın, 2003, s. 342). Öne sürülen bu bilgiler mahkemeye müracaat oranının neden az olduğu sorusunun cevabını kısmen vermekle birlikte hukuk yaşamının bir bölümünün mahkeme dışında sürüp gittiğini de göstermektedir. Elde ettiğimiz veriler Musa Efendi'nin gün başına ortalama 2,7 davayı karara bağladığı ve iş yükünün çok fazla olmadığını düşündürmektedir.

Musa Efendi'nin Ticari İlişkileri

Mahkeme kayıtlarındaki bilgiler onun hem toprak tasarruf ettiğini hem de evinin yanı başında bulunan Şadi Bey Hamamı'nı işlettiğini göstermektedir. Yalnız burada dikkat çekici bir husus bulunmaktadır. Mahkeme kayıtları Musa Efendi'nin kâdı olduğu tarihten daha önceki bir dönemde Şadi Bey Hamamı'nı işletmeye başladığına dair bilgiler içermektedir. Hatırlanacağı üzere Musa Efendi'nin tayin tarihi 6 Mart 1671 idi. Ancak 27 Ağustos 1670 tarihli bir mahkeme kaydına göre İbrahim Çelebi ismindeki bir kişi evindeki havuzuna Şadi Bey Hamamı'ndan su getirmek istemiş ve karşılığında kırk kile²⁴ buğday vermiştir. Ayrıca İbrahim Çelebi yıllık beş esedi kuruşu Musa Efendi'ye ödemeyi taahhüt etmiştir (KŞS 14/102; Küçük, 2013, s. 214-215). Bu bilgilere göre Musa Efendi Konya kâdısı olmadan önce Konya'ya yerleşmiş ve birtakım ticari işlere yönelmiştir. Esasen bu durum kâdılarının mazuliyet sürecinde geçimlerini nasıl temin ettikleri hakkındaki sorulara da cevap teşkil edebilir. Ayrıca başka örneklerde de kâdılarının ticaretle uğraştıkları görülmektedir. Örneğin Ankara'da kâdılık ve müftülük yapmış Mustafa Çelebi Efendi mazuliyet döneminde sof ticaretiyle meşgul olmuştur (Ergenç, 1995, s. 144). Yine ilmiye sınıfına mensup olanların mazuliyet dönemlerinde genellikle devletin diğer hizmet birimlerinde görev yaparak geçimlerini sağladıkları da bilinmektedir (Beyazıt, 2014, s. 214).

Şadi Bey Hamamı Konya'nın Ferhuniye Mahallesi'nde inşa edilmişti. Ancak zamanla yapının bazı kısımları kullanılamaz hale gelince Konya'da kethüda yeri²⁵ olan Hasan Ağa tarafından tamir edilmiştir. Ayrıca Hasan Ağa burayı tamir ettikten sonra işletmesini de hamamın mütevellisi olan Ayşe Hatun'dan almıştır. Ancak Hasan Ağa'nın ölümüyle birlikte bu

23 Genel ortalama dört ay boyunca sicile işlenen tüm belgelerin sayısının toplanması ve sonucun gün sayısına (120 gün) bölünmesi ile elde edilmiştir (132+67+65+65= 329; 329:120= 2,7).

24 Hububat ölçüğü olarak kullanılan bir tabir olup XVI. yüzyılda bir Konya kilesi 32,073625 kg civarındadır. Bk. (Pakalın, 1993, s. 281; Kallek, 2002, s. 569).

25 Yeniçeri ağasının yanında bütün ocağın kapı çuhadarı durumunda olan yeniçeri zabıtine verilen ad olup yeniçerilerin bulunduğu yerlerde mahalli hükümet ile ocak arasındaki işleri halleden kişidir. Bk. (Pakalın, 1993, s. 252).

hamam Musa Efendi'nin kontrolüne geçmiş gibi görünmektedir. Bir mahkeme kaydındaki bilgiler bu hamamın günlük beş akçe karşılığında doksan seneliğine Musa Efendi tarafından kiralandığını göstermektedir (KŞS 15/88). Musa Efendi anlaşılacağı üzere hem hamamın günlük kullanımından para kazanıyor hem de hamamın suyunu başkalarına satıyordu. Osmanlı kâdı literatüründe kâdının fiilen görev başında ticaretle uğraşamayacağı bilgisine rastlansa da Musa Efendi'nin bu kurala uymadığı söylenebilir (Mardin, 1955, s. 42). Bu bilgiler Musa Efendi'nin servetinin kaynağının nereden geldiğine kısmen açıklık getirmektedir. Ayrıca kendisinin ölümünden sonra hamamın kontrolü kızlarına geçmişti ve onlar da hamam üzerinden ticari gelir elde ediyorlardı (KŞS 16/133). Musa Efendi hamam ile ilgili işlerini Hacı Abdi oğlu Hacı Nurullah vasıtasıyla hallediyordu. Hacı Nurullah Şadi Bey Hamam'ın hamamcısı konumunda idi ve Musa Efendi bazı işlerini hallederken mahkemede onu vekili olarak da kullanıyordu (KŞS 14/102; KŞS 16/124). Ayrıca mahkeme kayıtları Hacı Nurullah'ın da Ferhuniye Mahallesi'nde ikamet ettiğini göstermektedir²⁶. Yine Musa Efendi'nin ölümünden sonra onun hakkında mahkemeye intikal eden meselelerde Hacı Nurullah'ın isminin sık geçmesi aralarında sıkı bir bağ olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Musa Efendi'nin tek gelir kapısı işlettiği hamamla sınırlı değildi. Konya'nın Sudirhemi Nahiyesi'nde tasarruf ettiği topraklar üzerinde de miktarını bilemediğimiz oranda gelir elde ediyordu. Ancak erkek çocuğu kalmadığı için bu toprakların tasarruf hakkı Musa Efendi'nin ailesinin kontrolünden çıkmıştı (KŞS 19/24; KŞS 19/26). Musa Efendi'nin şehir merkezine uzak sayılabilecek bir nahiyede toprak tasarruf etmesi onun Konya bölgesini tanıdığını ve belki de Konyalı olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Musa Efendi'nin borç ilişkilerine de girdiği görülmektedir. Bir mahkeme kaydında Musa Efendi'nin ölmeden önce ulemadan olduğu anlaşılan Mehmet Efendi'ye iki bin yüz yetmiş beş kuruş -261.000 akçe- borç verdiği anlaşılmaktadır. Musa Efendi'nin kızları vasileri aracılığıyla mahkemeye başvurarak borcun ödenmesini talep etmişlerdi. Mehmet Efendi'nin iki bin kuruşu Musa Efendi'ye ölmeden önce teslim ettiği ortaya çıkmış ve borcunun kalan kısmını da ödemeyi kabul ederek parayı teslim etmiştir (KŞS 19/100; Acartürk, 2006, s. 293). Bu borç kaydı Musa Efendi'nin XVII. yüzyılın ekonomik şartlarına göre hatırı sayılır miktarda borç verebilecek derecede zengin olduğuna işaret etmektedir.

SONUÇ

Çalışma büyük ölçüde mahkeme kayıtlarının taranması ve Musa Efendi hakkında elde edilen bilgilerin sistematik olarak işlenmesi sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Musa Efendi hakkında bilgi veren biyografi kitaplarından da yararlanılmıştır. Mahkeme metinlerinin ve biyografi kitaplarındaki bilgilerin Musa Efendi'nin hayatının belirli dönemlerine ait olması bütüncül bir değerlendirme yapmayı zorlaştırmış olsa da işlevsel birkaç belge, bir taşra kâdısının gündelik yaşamını anlamlandırmamıza yardımcı olmuştur. Nerede ve ne zaman doğduğu, annesinin isminin ne olduğu ve kimlerden ders aldığı gibi sorular hala cevapsız olsa da mesleki kariyeri, eşleri, çocukları, evi, serveti ve ticari ilişkileri gibi çeşitli konular çalışma neticesinde ortaya çıkarılmıştır.

Bir kâdının hayatına dair bildiklerimiz üzerinden bütün kâdılar hakkında genel yargılara varmak zor olsa da Musa Efendi örneğinde görüldüğü şekliyle, intisab ve mülazemet gibi süreçlerin ilmiye sınıfına mensup olanların hayatlarının bir parçası olduğu söylenebilir. Yine Musa Efendi'nin kariyerinin satır araları Osmanlı ilmiyesinde meslekler arası geçişlerin –

26 Ferhuniye Mahallesi'nde ikamet eden İsmihan isimindeki bir kadının evine gizlice girdiği gerekçesiyle Abdülcelil oğlu Mezd'den şikayetçi olarak hadiseyi mahkemeye taşıyan kişi olayın yaşandığı mahallede yaşayan Hacı Abdi oğlu Hacı Nurullah'tır. Bk. (KŞS 16/116).

müdürlükten kâdılığı ya da kâdıktan müdürlüğe- yaşanabildiğini göstermektedir. Yine kâdıların yeni bir göreve atanana kadar mazuliyet dönemlerini İstanbul'da geçirdikleri hakkındaki teorik bilgiye rağmen Musa Efendi'nin kâdı olarak atanmadan önce Konya'ya gelip ticari işlere girişmesi, bu teorik bilginin her zaman geçerli olmadığını göstermektedir. Öte yandan onun Konya kâdısı iken vefat etmesi, mesleki kariyerinde çok fazla ilerleyemediğini göstermektedir. Çünkü Konya kâdılığının üstünde daha yüksek dereceli kâdılıklar *-mahreç, bilâd-ı hamse, haremeyn vs.-* bulunmaktadır.

Musa Efendi hakkında bildiklerimiz bir kişiye ait bilgiler gibi görünmekte ise de onun bağlı bulunduğu sınıfın özelliklerini kısmen de olsa içinde barındırmaktadır. Bu yönüyle bu çalışma Musa Efendi üzerine yoğunlaşmış bir mikro tarih çalışması olarak görünüyorsa da ilmiye teşkilatı hakkında bir takım makro bilgileri de içermektedir. Kaynakların verdiği bilgiler Musa Efendi'nin nasıl bir insan olduğundan daha ziyade onun geride bıraktıkları hakkındadır. Fiziki yapısı, iç dünyası, insanların onun hakkında ne düşündüğü gibi soruların hiçbirine detaylı cevaplar bulunamaz. Belki bu sorulardan onun diğer insanlar tarafından nasıl tanındığına verebileceğimiz tek cevap, ilimle meşgul olan biri olarak tanındığı yönündeki Şeyhî Mehmed Efendi'nin biyografi kitabında yer alan tek satırlık bilgidir. Buna rağmen geride bıraktıkları dikkatlice gözden geçirilirse onun belki de en büyük amacının ailesine iyi bir gelecek sunmak olduğu söylenebilir. Hamam işletmeciliğine girişmesi muhtemelen bu amaca yönelikti. Buradan sağladığı gelire hem kendi yaşam standartlarını yükseltiyor hem de ailesinin rahat bir yaşam sürmesini sağlıyordu. Bu bağlamda evinin büyüklüğü ve bıraktığı servet ailesinin rahat bir hayat sürmesi için yeterli gibi görünmektedir.

SUMMARY

The study was largely revealed as a result of screening the court records and systematically studying the information about the Kadı Musa. Besides, biography books that have information about Musa Efendi are also used. Although the records of the court and information in biography books belonged to a certain period of Musa Efendi which made it difficult to make a holistic assessment, several functional documents have helped us to make sense of the everyday life of a country Kadı. Although questions such as where and when he was born, who his mother was and whom he was taught by were still unanswered, various issues such as his professional career, spouses, children, home, wealth and commercial relationships emerged as a result of the study.

Although it is difficult to generalize about the life of all Kadıs just by referencing our knowledge on one specific Kadı, it can be said that processes such as initiation and attachment, as seen in the example of Musa Efendi, are part of the life of those who belong to the scientific class. When we read between the lines of Musa Efendi's career, we can see that a transition between professions in the Ottoman educated class- a teacher to Judge or a judge to a teacher- was possible. Again, despite the theoretical knowledge that Kadıs spend their waiting periods in Istanbul until they are appointed to a new position, the fact that Musa Efendi came to Konya before he was appointed as a Kadı shows that this theoretical knowledge is not always valid. On the other hand, his death when he was a Kadı in Konya shows that he could not progress much in his professional career. Because there were much higher ranks compared to be a Kadı in Konya such as *mahreç, bilad-ı hamse, and haremeyn*.

Although the information about Musa Efendi can be considered as individual-specific, it reflects, though partially, the characteristics of the profession of which he is a member. In this respect, although this study seems to be a micro-study of history focused on Musa Efendi, it

also contains some macro information about the Ilmiye organization. The information provided by the sources was more about what he left behind rather than his personality. There are no detailed answers to any of the questions about his physical appearance, his inner world, and what others think about him. Maybe the only answer that we could give about his personality is a single line of information in the biography of the sheik Mehmet Efendi that he is known as a person engaged in science. Nevertheless, if we carefully examine what he left behind, it can be said that his greatest aim is to offer a good future to his family. His entrepreneurship to the bath business was probably for this purpose. With the income he obtained from here, he both increased his living standards and enabled his family to live a comfortable life. In this context, the size of the house and the wealth he left to his family seems to be enough for the family to lead a comfortable life.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

I-Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

İbnülemin Tevcihat (İE. TCT.): 3/302.

II-Şer'îye Sicilleri

Konya Şer'îye Sicili (KŞS): 13, 14, 15, 16, 19.

B. Diğer Kaynaklar

Acartürk, F. (2006). *1672-1673 tarihlerinde Konya'nın sosyal ve ekonomik durumu (19 no'lu Konya şer'îye siciline göre)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Açık, T. & Düzenli, H. İ. (2016). XVI-XVII. Yüzyıl İstanbul evlerine dair. M. A. Aydın & C. Yılmaz (Ed.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla büyük İstanbul tarihi içinde*, (8, s. 244-264). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Akbaş, E. (2018). *13 numaralı Konya şer'îye sicili (1087-1088 / 1676-1677) değerlendirme ve transkripsiyon* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Akbaş, F. B. (2018). *1670-1671 tarihleri arasında Konya'nın sosyal ve ekonomik durumu (15 numaralı şer'îye siciline göre)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Akyıldız, A. (2017). İnsanı yazmak: 19. Yüzyıl Osmanlı biyografi yazıcılığı ve problemleri üzerine bir değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları*, 50, 219-242.

Arık, F. Ş. (1997). Osmanlılarda kadılık müessesesi. *OTAM*, 50, 1-72.

Aydın, M. A. (2003). Mahkeme. *İslam ansiklopedisi* (C. 27, s. 341-344). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Barkan, Ö. L. (1966). Edirne askerî kassamı'na âit tereke defterleri (1545-1659). *Belgeler*. III (5-6). 1-491.

Berk, C. (1951). *Konya evleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Beyazıt, Y.(2014). *Osmanlı ilmiyye mesleğinde istihdam (XVI. Yüzyıl)*. Ankara: TTK.

Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Eldem, S. H. (1968). *Türk evi plan tipleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Emecen, F. (1999). Osmanlı kronikleri ve biyografi. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 3, 83-90.

Ereğenç, Ö. (1995). *Osmanlı klasik dönemi kent tarihçiliğine katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.

Faroqhi, S. (2009). *Orta halli Osmanlılar 17. Yüzyılda Ankara ve Kayseri'de ev sahipleri ve evler* (H. Çalışkan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gündoğdu, R. (2012). Uşşâkîzâde İbrâhim Efendi, *İslam ansiklopedisi*. (42, s. 233-234). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İnalçık, H. (2003). *Şair ve patron: Patrimanyol devlet ve sanat üzerine sosyolojik bir inceleme*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

İpşirli, M. (1997). Osmanlı Devleti'nde kazaskerlik (XVII. Yüzyıla kadar). *Belleten*, LXI(232), 597-699.

Kafadar, C. (2012). *Kim var imiş biz burada yoğ iken dört Osmanlı: Yeniçeri, tüccar, derviş ve hatun*. İstanbul: Metis.

Kallek, C. (2002). Kile. *İslam ansiklopedisi*, (25, s. 568-571). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kılıç, C. (2017). XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ilmiye teşkilatında istihdam ve hareket (Anadolu kadaskerliği örneği) (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Ankara.

Konyalı, İ. H. (1964). *Âbideleri ve kitabeleri ile Konya tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.

Küçük, F. (2013). *14 numaralı Konya şer'îye sicili (1080-1081 / 1669-1670) (Değerlendirme ve transkripsiyon)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Mardin, E. (1955). Kadı. *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi* (VI, s. 42-46). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Maydaer, S. (2008). XVII. Yüzyılda Bursa'da emekli bir kadı: Baldırzade oğlu Derviş Mehmed Efendi ve serveti. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17(2), 596-592.

Oğuzoğlu, Y. (1995). Osmanlı şehirlerindeki halkın vergi yükü üzerine bir araştırma (1680-1700). *Osmanlı Araştırmaları*, XV, 157-186.

Ortaylı, İ. (1994). *Hukuk ve idare adamı olarak Osmanlı Devleti'nde kadı*. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Özcan, A. (2010a). Eş-Şekâiku'n-Nu'mâniye. *İslam ansiklopedisi* (38, s. 485-486). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, A. (2010b). Şeyhî Mehmed Efendi. *İslam ansiklopedisi* (39, s. 82-84). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, T. (2005). Muhallefât. *İslam ansiklopedisi* (30, s. 406-407). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkaya, H. G. (2019). İstanbul'da on yedinci yüzyıl evlerinde yaşama mekânları. *Yıllık: Annual of Istanbul Studies*. 1(1), 45-59.
- Öztekin, M. (2019, 3 Temmuz). Osmanlı'nın mr'ını çektik!. *Türkiye Gazetesi*, s. 4.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü* (2). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pamuk, Ş. (2002). Kuruş. *İslam ansiklopedisi* (26, s. 458-459). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2018). *Osmanlı ekonomisi ve kurumları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Peirce, L. (2005). *Ahlak oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab mahkemesi ve toplumsal cinsiyet*, (Ü. Tansel, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Sahillioğlu, H. (1978). Osmanlı para tarihinde dünya para ve maden hareketlerinin yeri (1300-1750). *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar Özel Sayısı*, 1-38.
- Sak, İ. (1989). Konya'da Köleler (16. Yüzyıl sonu-17. Yüzyıl). *Osmanlı Araştırmaları*, (9), 159-197.
- Şeyhî Mehmed Efendi (1989). *Şakaik-ı Nu'maniye ve zeyilleri: Vekayi'ü'l-Fudalâ* I (3). A. Özcan (Haz.). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şeyhî Mehmed Efendi, (2018). *Vekâyi'u'l-Fuzalâ* (2). R. Ekinci (Haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Tanyeli, U. (1996). Klasik dönem Osmanlı metropolünde konutun "reel" tarihi: Bir standart sapma denemesi. *Prof. Dr. Doğan Kuban'a Armağan* içinde (s. 57-71). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Tutar, A. Y. (2018). *16 numaralı Konya şer'iyе sicili (1083-1083 / 1672-1673) değerlendirme ve transkripsiyon* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Unan, F. (1991, Mayıs). Osmanlı resmî düşüncesinin "ilmiye tarîki" içindeki etkileri: Patronaj ilişkileri", *Türk Yurdu*. 11(45), 33-41.
- Uşşâkizâde İbrahîm Hasîb Efendi (2017). *Zeyl-i Şakâ'ik*. R. Ekinci (Haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Uz, M. A. (2012). Ferhuniye Mahallesi. *Konya ansiklopedisi*. (3, s. 300-301). Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin ilmiye teşkilâtı*. Ankara: TTK.
- Yerasimos, S. (2006). 16 Yüzyılda İstanbul evleri. S. Faroqhi & C. Neumann (Ed.), *Soframız nur hanemiz mamur Osmanlı maddi kültüründe yemek ve barınmak* içinde (s. 307-333). (Z. Yelçe, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.